

УДК 346.21

Т. В. Степанова, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра адміністративного та господарського права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ІНВЕТОР В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Стаття присвячена аналізу прогалин та колізій правового регулювання статусу інвестора в процедурі банкрутства. Сформульовано поняття «інвестор». Запропоновано шляхи вдосконалення процесуального положення інвестора в ході розгляду справ про банкрутство в господарських судах України.

Ключові слова: банкрутство, провадження у справах про банкрутство, інвестор, господарський процес.

Постановка проблеми. Процедура санації боржника реалізується шляхом плану санації за рахунок наступних джерел: боржника, кредитора або інвестора. Проте, внутрішнє інвестування виробництва можливо лише при наявності невеликого боргу та низького рівня зносу основних засобів. Частіше за все до процедури відновлення платоспроможності залучаються інвестори. Тому саме від інвестора в процедурі банкрутства часто залежить фінансове оздоровлення боржника. На жаль, часто комітет кредиторів разом з керуючим санацією мають тільки власні інтереси, а їх дії спрямовані не на оздоровлення підприємства-боржника, а на доведення його до ліквідації. Тому й відсутній інтерес у зовнішніх інвесторів до підприємств вітчизняної промисловості, дві третини яких знаходяться у стані перманентного банкрутства і потребують серйозних інвестицій. Якщо в Угорщині три чверті банкрутів, які відновили свою платоспроможність, були викуплені зарубіжними інвесторами, то в Україні інвестори не можуть провести процедуру санації через «узаконений» опір кредиторів [1]. Однією з основних причин вказаного явища є недосконале законодавство. Так, повноваження інвесторів у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) чітко не визначені, що робить положення таких учасників незахищеним та ризикованим. Зокрема, Закон взагалі не містить гарантій участі інвесторів у справі про банкрутство та їх відповідальності, невизначеним залишається процесуальне положення інвестора у процедурі банкрутства, порядок розрахунків з кредиторами та порядок набуття інвестором прав на майно банкрута. Така невизначеність положення інвестора призводить до того, що на практиці підприємства, платоспроможність яких потенційно може бути відновлена, втрачають на це шанс у зв'язку із відсутністю інвесторів.

Метою статті є визначення поняття «інвестор в процедурі банкрутства» та розроблення пропозицій щодо вдосконалення його процесуального положення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та статус інвестора досліджували у своїх працях О. М. Вінник, О. Р. Кібенко, В. М. Коссак, В. В. Поєдинок, О. Е. Сімсон та інші; окремі аспекти правового статусу інвестора в провадженні у справах про банкрутство піднімали у своїх працях В. А. Бондик, Б. М. Поляков, П. Д. Пригуза, Л. Г. Талан та деякі інші дослідники. Проте, системного дослідження поняття та статусу інвестора в процедурі банкрутства дотепер не здійснювалося.

Виклад основного матеріалу. Більше запитань, ніж відповідей, викликає фігура інвестора в провадженні у справах про банкрутство.

В Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) інвестор згадується лише 9 разів. Зокрема, вперше про наявність вказаного учасника зазначається у частині десятій статті 23 Закону. Дивно, що стаття 1 Закону, яка визначає терміни, що вживаються в Законі, не вказує даного учасника навіть в абзаці шістнадцятому частини першої, яка фактично перераховує учасників у справі про банкрутство, хоча значення в процесі вказаного учасника не менше, ніж у представника

працівників боржника або уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника, що знайшли відображення у даному переліку.

Слід зауважити, що законодавець надає в Законі два різних визначення поняття «інвестор». З одного боку, в частині десятій статті 23 Закону зазначається, що інвесторами є «фізичні особи та/або юридичні особи, які бажають взяти участь у санації боржника, можуть подати розпоряднику майна заяву про участь у санації боржника та свої пропозиції щодо санації боржника (план санації тощо)». З іншого боку, в абзаци четвертому частини першої статті 29 Закону визначено: «Інвестор – особа, яка приймає рішення щодо внесення власних, позичених та залучених майнових і інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування та несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань». Тобто, в першому випадку для визнання інвестором достатньо бажання взяти участь в санації та подання заяви та пропозицій, а в другому – наявні більш формалізовані елементи: «приймає рішення щодо внесення ... цінностей... та несе відповідальність». Вказана неузгодженість дефініцій на законодавчому рівні не може бути підтримана. Для формулювання визначення «інвестор» доцільно спочатку дослідити дефініції інших авторів та визначитися з основними вимогами до такої особи.

По-перше, формулювання «фізичні особи та/або юридичні особи», «особа» викликає логічне запитання, чи можуть господарські об'єднання без створення юридичної особи, держава, органи місцевого самоврядування, державні органи виконавчої влади у випадку прийняття ними відповідного рішення вступити в процес в якості інвестора. Наприклад, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок передачі права на завершення припинених будівництвом об'єктів житла» від 31.01.2000 року № 168 інвестор – це громадянин, юридична особа, місцевий орган виконавчої влади, виконавчий орган рад, фонди підтримки індивідуального та молодіжного житлового будівництва, які вкладають кошти, матеріальні та інші ресурси в об'єкти будівництва, забезпечують їх фінансування [2].

В «Економічній енциклопедії» за редакцією С. В. Мочерного вказується, що інвестор (англ. investor – вкладник) – юридична або фізична особа, що робить інвестиції, джерелом яких є власні, позичені або залучені ресурси у формі фінансових коштів, майна, інтелектуальної власності та ін. [3, с. 643].

Так, В. В. Поєдинок визначає інвестором суб'єкта господарських відносин, який в установленому законодавством порядку зобов'язується здійснити та/або фактично здійснює на власний ризик вкладення в об'єкти власної господарської діяльності або діяльності іншого суб'єкта господарювання (реципієнта інвестицій) належних йому на праві власності чи іншому праві цінностей, які можуть виступати інвестиціями, з метою отримання прибутку та/або іншого корисного ефекту в результаті їх господарського використання, а також здійснює контроль за господарським використанням вкладених інвестицій [4, с. 204]. Дискусійним у даній дефініції слід визнати застосування терміну «суб'єкт господарських відносин», який не має законодавчого визначення та не застосовується в нормативних актах. Так, законодавство України, у тому числі Конституція України (наприклад, ст.13) використовують кілька понять, які можуть належати до категорії суб'єкта господарського права: «суб'єкт господарювання», «суб'єкт господарської діяльності», «учасник господарських відносин» [5, с. 124]. При цьому важливою складовою статусу інвестора, на яку слушно звернула увагу В. В. Поєдинок, є здійснення контролю за господарським використанням вкладених інвестицій. Відсутність такого повноваження виглядає дивно, оскільки будь-який інвестор не погодитися обмежити свою участь у справі лише наданням грошових коштів або інших цінностей.

При цьому здавна закріпленим на законодавчому рівні та загальнозживаним є термін «суб'єкти інвестиційної діяльності», який включає згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність» [6] досить широке коло осіб. Вважаємо, що законодавче обмеження в Законі про банкрутство кола осіб, які мають право бути інвесторами в процедурі банкрутства, є недоцільним та короткозорим. Тому в даному випадку найбільш всеохоплюючим за змістом видається термін «суб'єкти інвестиційної діяльності».

По-друге, якщо звернутися до зазначеного вище «основного закону» в сфері інвестування – Закону України «Про інвестиційну діяльність», то інвесторами згідно з даним нормативним актом є «суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування» [6].

Порівнюючи це визначення з вищевказаною редакцією статті 29 Закону, слід зауважити, що в процедурі банкрутства інвестор також «несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань». Вважаємо це влучним доповненням, хоча за аналізом судової практики судді господарських судів зазвичай не притягують недобросовісних інвесторів до відповідальності, обмежуючись лише їх заміною на добросовісних інвесторів. Проте, вважаємо, що у разі вилучення вказаного формулювання з дефініції інвестора на практиці частіше траплятимуться зловживання такими особами своїми правами та нехтування обов'язками.

По-третє, цікавим видається дефініція, надана в Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»: «Інвестор – особа, яка виявила намір і надала Фонду письмове зобов'язання про придбання акцій неплатоспроможного банку або перехідного банку у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку» [7]. Дуже схожим є визначення, закріплене в Положенні про виведення неплатоспроможного банку з ринку, затверджене рішенням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 року № 2: «Інвестор – особа, яка виявила намір і надала Фонду гарантування вкладів фізичних осіб письмове зобов'язання про придбання акцій (паїв) неплатоспроможного банку або перехідного банку у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку» [8]. Особливостями вказаних дефініцій є акцентування уваги на *виявленні наміру та наданні письмового зобов'язання* про виконання певних обов'язків. Адже саме для цього в процес вступає потенційний інвестор. Його пропозиція може не знайти підтримки комітетом кредиторів, проте на момент вступу в процес він повинен окреслити межі своїх можливостей та намірів, що видається обґрунтованим та необхідним з точки зору оцінки доцільності залучення його до справи.

При цьому, на нашу думку, виявлення наміру повинно бути здійснено в певній формі (порядку), підсумковою складовою якого є надання письмового зобов'язання. Сама вимога до інвестора у формі «виявлення наміру» видається розпливчастою. Тому, якщо обирати між формулюваннями «особа, яка приймає рішення про вкладення цінностей» та «особа, яка виявила намір про вкладення цінностей», перевагу слід віддати першому.

Враховуючи всі позитивні та негативні аспекти наведених вище дефініцій, пропонуємо наступне визначення *інвесторів*: це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення і надають господарському суду письмове зобов'язання про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування, здійснюють контроль за господарським використанням вкладених інвестицій та несуть відповідальність за невиконання своїх зобов'язань.

Як було вказано вище, у статті 23 Закону встановлено, що «фізичні особи та/або юридичні особи, які бажають взяти участь у санації боржника (далі – інвестори), можуть подати розпоряднику майна заяву про участь у санації боржника та свої пропозиції щодо санації боржника (план санації тощо)». При цьому видається нелогічним, що в вказаній статті об'єднані два сутнісно різні етапи провадження у справах про банкрутство: виявлення кредиторів та процедура санації. Тобто, у статті 23 законодавець надає право кредиторам подавати свої заяви до господарського суду з вимогами до боржника, і в той самий час надає право потенційним інвесторам подати розпоряднику майна заяву про участь у санації боржника та свої пропозиції щодо санації боржника, хоча на етапі виявлення кредиторів та до утворення комітету кредиторів невідомо, чи буде взагалі визнано доцільним призначення процедури санації.

Слід зауважити, що вказане положення не корелює з частиною шостою пункту 4 статті 28 Закону, згідно з якою повідомлення про введення процедури санації «містить характеристики і тип виробництва боржника, суми кредиторської заборгованості, *строк подачі заявок інвесторами, який не може перевищувати двох місяців*, тощо». Тобто, інвестор подає заявку лише після повідомлення про введення процедури санації.

Проте, серед повноважень інвестора, закріплених статтею 29 Закону, зазначено: «У разі наявності інвесторів план санації розробляється за участю інвесторів та підписується інвесторами», «Інвестор має право брати участь в обговоренні плану санації». Однак, якщо план санації затверджено відповідно до статті 27 Закону одночасно з введенням процедури санації («до закінчення процедури розпорядження майном боржника збори кредиторів зобов'язані прийняти одне з таких рішень: схвалити план санації та подати до господарського суду клопотання про введення процедури санації і затвердження плану санації»), а відповідно до статті 24 Закону інвестор з'являється в процесі шляхом подання заявки протягом двох місяців після оприлюднення повідомлення про введення процедури санації, то участь інвестора в розробці такого плану санації видається неможливою.

На цих самих підставах неможливим з точки зору реалізації слід визнати і положення частини другої статті 37 Закону, що «за клопотанням ...інвесторів... господарський суд може прийняти рішення про введення процедури санації й після визнання боржника банкрутом у разі наявності плану санації та до початку продажу майна банкрута».

З урахуванням завдань провадження у справах про банкрутство вважаємо доцільним виключити обмеження щодо етапу (моменту) вступу інвестора в процес для отримання таким суб'єктом права вступити у справу, наприклад, після публікації про порушення провадження про банкрутство або навіть одночасно з подачею заяви про банкрутство.

Вказане одночасно вирішить іншу проблему: коли ефективний інвестор подає заявку після закінчення встановленого законом двомісячного строку після повідомлення про введення процедури санації. На даний час за формальними ознаками заявка такого інвестора не може бути прийнята, а за відсутності будь-яких інших заявок, поданих у двомісячний строк, або визнання інвестора, що встиг подати заявку до закінчення даного строку, не ефективним і необхідності його заміни – процедура законодавцем не встановлена, хоча вказане трапляється в судовій практиці досить часто.

У будь-якому випадку статус інвестора суб'єкт отримує з моменту винесення суддею господарського суду ухвали про залучення його до справи в якості інвестора. Однак, виникає питання щодо припинення (позбавлення) інвестора його статусу. З одного боку, у випадку, коли пропозиції інвестора не знайшли належної підтримки комітету кредиторів або суду, він не отримує будь-яких зобов'язань у межах конкретного провадження у справі про банкрутство. З іншого боку, за ним залишається право оскаржувати вказані рішення у встановленому законодавством порядку.

Доречно погодитися з А. В. Смітюхом, що «всі... правові ситуації за участі інвестора об'єднує його правовий зв'язок з інвестицією і мета інвестування» [9, с. 16]. Тому, на нашу думку, позбавити інвестора процесуального статусу неможливо навіть у тих випадках, коли він не отримав зобов'язань у межах процедури банкрутства або був замінений в ході виконання таких зобов'язань на іншу особу.

Аналізуючи повноваження, надані інвестору Законом, слід зауважити, що деякі з них він може реалізувати лише під час процедури санації (зокрема, інвестор має право «брати участь у судових засіданнях *під час процедури санації*»).

Право інвестора «брати участь в обговоренні плану санації» теоретично може бути реалізовано на стадії розпорядження майном та під час процедури санації. Проте, з урахуванням моменту його з'явлення в процесі відповідно до статті 24 Закону – лише під час процедури санації.

Повноваження інвестора «оскаржувати судові рішення, прийняті під час процедури санації» може бути реалізовано лише з моменту введення процедури санації і на можливих наступних стадіях провадження.

Право інвестора «знайомитися з матеріалами справи про банкрутство, бухгалтерськими, статистичними документами боржника» є єдиним «позастроковим» повноваженням інвестора і теоретично може бути реалізовано на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Вказане право належить до юридичних гарантій для інвесторів, оскільки останні повинні мати можливість визначити для себе реальний фінансовий та майновий стан боржника. Проте, з урахуванням положень вищевказаної статті 24 Закону, це повно-

важення може бути реалізовано також лише з моменту введення процедури санації і на можливих наступних стадіях провадження.

Вказане суттєво звужує реальне коло повноважень інвестора, задеклароване Законом. Вважаємо, що інвестор повинен отримати право брати участь у судових засіданнях не тільки під час процедури санації, але й на наступних стадіях провадження про банкрутство, і при переглядах судових актів. Крім того, інвестор також повинен отримати право оскаржувати судові рішення, прийняті не тільки під час процедури санації, але й на наступних стадіях, і на стадії розпорядження майном, оскільки на цій стадії найчастіше обговорюється план санації.

Цікавим видається, що за редакцією Закону, що діяла до 19.01.2013 року, до повноважень інвестора належали наступні:

1) право клопотати перед господарським судом про продовження до 6 місяців або скорочення строку санації (ч. 1 ст. 17 Закону);

2) поряд з комітетом кредиторів надання згоди на призначення керуючим санацією керівника боржника (ч. 2 ст. 17 Закону);

3) право брати участь у розробці та погодженні плану санації боржника (ч. 2 ст. 18 Закону), де мають міститися умови участі інвесторів у повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, зокрема, шляхом переведення боргу (частини боргу) на інвестора, строк та черговість виплати боржником або інвестором боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання взятих згідно з планом санації зобов'язань (ч. 1 ст. 18 Закону);

4) за умови виконання зобов'язань, передбачених планом санації, право набувати права власності на майно боржника відповідно до законодавства та плану санації (ч. 3 ст. 18 Закону).

Навіть поверхневий аналіз даного переліку вказує на більш широке коло можливостей інвестора в процедурі банкрутства, яке було наявне до набрання чинності 19.01. 2013 року вказаним Законом в новій редакції, що слід визнати доречним, виходячи із завдань та цілей Закону. Вказані повноваження були додатковими гарантіями інвестора, допомагали йому більш впевнено почувати себе в процедурі банкрутства. На даний час максимальний обсяг практично необмежених можливостей управління процедурою банкрутства покладено на комітет кредиторів, що не можна визнати цілком обґрунтованим.

Встановленню гарантій прав інвестора повинно бути приділено більше уваги законодавцем. Так, доцільно законодавчо врегулювати питання першочергового повернення вкладених інвестором грошових коштів відповідно до плану санації у разі звернення до господарського суду комітету кредиторів з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури або у випадку визнання інвестора неефективним та відсторонення від виконання плану санації.

З іншого боку, з метою недопущення затягування строків розгляду справи та передчасного банкрутства боржника через відмову інвестора від участі в санації після його вибору, затвердження плану санації тощо, треба передбачити в Законі необхідність внесення особою певного завдатку після винесення ухвали господарського суду про залучення до господарської справи в якості інвестора. Розмір завдатку повинен бути диференційований в залежності від ступеня участі інвестора в процедурі санації.

Слушною також є позиція авторів підручника «Господарське право» за редакцією академіка В. К. Мамутова, що в плані санації за участю інвесторів в обов'язковому порядку повинні бути передбачені умови участі інвесторів в повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, в тому числі шляхом переводу боргу (частини боргу) на інвестора, строк та черговість виплати інвестором боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання отриманих за планом санації зобов'язань [10, с.545].

Висновки. Інвесторами в процедурі банкрутства є суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення і надають господарському суду письмове зобов'язання про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування, здійснюють контроль за господарським використанням вкладених інвестицій та несуть відповідальність за невиконання своїх зобов'язань. Аналіз стану законодав-

ства про статус інвестора в процедурі банкрутства вказує на нагальну необхідність значної вдумливої та виваженої переробки положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо порушеного питання.

Список літератури

1. Бобкова А. Г., Татькова З. Ф. Правове регулювання відносин у процедурі банкрутства: Навч. посіб. / А. Г. Бобкова, З. Ф. Татькова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 152 с.
2. Про порядок передачі права на завершення припинених будівництвом об'єктів житла: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2000 р. № 168 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 5. – Ст. 167.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 864 с.
4. Посидинок В.В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : дис ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Посидинок Валерія Вікторівна. – Київ : Б.в., 2004. – 243 с.
5. Господарське право: Підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасницька, А. В. Смітюх та ін.; За ред. О. П. Подцерковного. – Х.: Одіссей, 2010. – 640 с.
6. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 50. – Ст. 564.
8. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку: Затв. Рішенням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 р. № 2 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 72. – Ст. 2908.
9. Смітюх А. В. Правові основи інвестиційної діяльності: Навчальний посібник / А. В. Смітюх. – Київ: Істина, 2013. – 420 с.
10. Мамутов В. К., Знаменский Г. Л., Хахулин В.В и др. Хозяйственное право / Под ред. В. К. Мамутова. – К. Юринком, 2002. – 897 с.

Стаття надійшла 24.09.2015 р.

Т. В. Степанова, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ИНВЕТОР В ПРОЦЕДУРЕ БАНКРОТСТВА

Резюме

Статья посвящена анализу пробелов и коллизий правового регулирования статуса инвестора в процедуре банкротства. Сформулировано понятие «инвестор». Предложены пути совершенствования процессуального положения инвестора в ходе рассмотрения дел о банкротстве в хозяйственных судах Украины.

Ключевые слова: банкротство, производство по делам о банкротстве, инвестор, хозяйственный процесс.

T. V. Stepanova, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

INVESTOR WITHIN THE BANKRUPTCY PROCEDURE

Summary

The present article is concerned with the analysis of the gaps and collisions of the legal regulation of the status of investor within the bankruptcy procedure. The concept of the investor has been laid down in the article. The ways of improvement of the procedural status of the investor in the course of the consideration of the bankruptcy cases in the commercial courts of Ukraine.

Key words: bankruptcy, consideration of the bankruptcy cases, investor, commercial court procedure.